

Doktor Nejat Göyünç'ün büyük ve dikkatli bir çalışma mahsulü olduğu ilk bakışta anlaşılan ve Osmanlı İmparatorluğu Müesseseleri ve Teşkilatı konusunda büyük önem taşıyan "XVI. Asırda Mardin Sancağı" adlı doçentlik tezi incelendi.

Konuyu derinliğine ve ana meselelerle teferruat bilgileri kesin hatlarla birbirinden tefrik ve her birine layık olduğu yeri ve önemi vermek suretiyle hazırlanan bu inceleme bu sahada muhtaç olduğumuz tahlili monografilerden birini karşılayacak nitelikte görünmekte, Osmanlı Müesseseleri, teşkilatı ve bu arada taşra teşkilatı meselelerine, bazı bakımlardan vuzuh ve aydınlık getirmektedir.

İncelemenin tamamen orijinal ve şimdiye kadar bu saha ile ilgili olup da henüz bilinmeyen kaynaklara başvurularak meydana getirilmesinin en birinci özelliğini ve değerini teşkil etmekte olduğu kanaatindeyim.

Tezin mevzuuya girerken tarihi bir giriş ihtiva etmesi tamamen yerindedir. Mardin kelimesinin yazılış ve okunuş şekilleri hakkındaki izahatı tatminkâr sayılabilir. Bu kelimenin ifade ettiği anlam ile ilgili rivayetleri naklettikten sonra Süryanicedeki akla ve mantıka yakın gelen izah tarzına temayül göstermesi tarihi gerçeklere verdiği öneme işaret fikri edilebilir.

Osmanlıların fethine kadar Mardin'in tarihi hakkındaki özet tam ve vecizdir. Bütün yerli ve yabancı kaynaklar kullanılmış, değerlendirilmiş ve kaynaklar arasındaki çelişmeler belirtilerek tarihi gerçeğe vasıl olmak çabası gösterilmiştir. Ayrıca Arapça ve Farsça kelimelerin yazılışı tam ve doğru bir transkripsiyon metoduna dayanmaktadır.

Mardin kalesinin ve melikesinin Osmanlılar tarafından birinci ve ikinci fetihleri olayları, bu konuya ait bilcümle kaynaklar tetkik ve mukayese edilerek tenkidi bir şekilde özetlenmiş ve tali derecedeki tafsilattan da haklı olarak içtinap olunmuştur.

Doktor Göyünç, XVI. Asırda Mardin'de voyvoda bulunması konusuna temas ederken bunun mali fonksiyonu üzerinde durmuş ve bu müessesenin idari fonksiyonuna tipik bir misal olmak üzere Mardin'de sancakbeyi bulunmadığını ve voyvodalık tarikiyle idare edildiği hususunu meydana koymuştur.

Filhakika bu devrede bazı eyaletlerde bir takım sancakların türlü icap ve mülahazalarla sancaklıktan ref' olunduğu, mirliva hassı yapıldığı veya başka statüye sokulduğu görülmekte ve mesela Kanuni Sultan Süleyman devrinde Karaman eyaletinde Akşehir'in evvela sancak iken sonra sancaklıktan ref' edildiği ve aynı durumda Rumeli eyaletinde de Filorina'nın böyle bir statü değişikliğine uğradığı bilinmektedir.

Müellif XVI. Asırda Mardin sancağı adlı inceleme ve araştırması ile Anadolu'nun tarihi coğrafya meselelerine de geniş mikyasta ışık tutmuştur. Tahrir defterlerindeki köyler üzerinde mevcut bu tür bilgileri toplarken bunları bugünküler ile mukayese etmesi, teker teker XVI. Asır durumunu tespit eylemesi çok önemli ve değerlidir. Mesela Serçehan mevkiinin teşekkülündeki vesikaların bu konuda daha aydınlık getirdiği muhakkaktır.

Şehirlerimizin en eski devrelerinden bugüne kadar geçirdiği istihaleleri bilmek ve tanımak zarureti vardır. Batı memleketlerinde şehirlerin tarihi gelişmesi üzerinde geniş mikyasta araştırma ve incelemeler yapılarak ciltlerce monografiler hazırlanmaktadır. Bizde bu hususta nice ilmi karakterleri sebebiyle çoğu defa kifayetsiz kalmaktadır. Bu bakımdan Doktor Göyünç'ün Mardin kalesi ve şehri hakkındaki özeti, şehrin tarihi gelişmesine büyük mikyasta ışık tutmakta ve bütün konuyu aydınlatmaktadır. Şehrin surları hakkında verilen enterans bilgi, şehrin haritası, sancağın köyleri ile birlikte haritası, Mardin şehrinin ve sancağının teşekkülü meselelerini vuzuha kavuşturmakta, Osmanlı Teşkilat ve Müesseseleri Tarihine yeni ve faydalı malzemeler getirmektedir.

Bu izahatımızın ışığı altında, Doktor Göyünç'ün doçentlik tezini başarılı ve çok değerli bir eser olarak takdir ve kabul ettiğimi beyan eylerim.